

Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi (FÜHAD)
Cilt: 10, Sayı: 20, Eylül 2023, s. 1-16, ISSN: 2148-2527

Journal of Harput Studies, Vol. 10, Issue 20, September 2023, pp. 1-16

Araştırma Makalesi/Research Article

OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E HARPÜT VALİLERİ (Harput-Mamuretü'l-Aziz-Elaziz 1834-1923)

*Governors of Harpoot From The Ottoman To The Republic
(Harpoot-Mamuretü'l-Aziz-Elaziz 1834-1923)*

Ahmet AKSİN*

Geliş/Received: 21.09.2023

Kabul/Accepted: 30.10.2023

Öz

Harput Tarihi üzerine birçok araştırma yapılmasına rağmen birinci derecede şehrin idarecisi olan Valiler hakkında bugüne kadar herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Özellikle Mamuretü'l-Aziz Salnamelerinde verilen "görev yapan valiler" başlığı altındaki vali isimlerinin ve görev tarihlerinin yanlış olduğu uzun zamandır dikkatimizi çekmekteydi. Salnamelerdeki bu yanlışlık konuyla ilgili araştırmacıların da (özellikle yerel tarihçiler) bu bilgileri kullanmasından dolayı sürekli tekrar edilmekteydi. Yaptığımız bu çalışmada Osmanlı Arşivindeki belgeleri titizlikle takip ederek bu hususta elimizden geldiğince görev yapmış olan valileri atama tarihleriyle birlikte sırasıyla tespit ettik. Çalışmamızda, Harput'un Eyalet haline getirilmesinden önce Sancak olarak bağlı olduğu Diyarbakır Eyalet valilerinin, 1834 yılından sonra Harput'ta genellikle ikamet etmelerinden dolayı, bu tarihte Diyarbakır Valisi olan Reşit Mehmet Paşa ile başladık. Çünkü Mehmet Reşit Paşa ve sonraki Diyarbakır valileri dönemlerinde şehrin tarihinde de önemli gelişmeler olacak ve şehir aşağıya yani bugünkü Elazığ şehrinin kurulu olduğu bölgeye taşınmaya başlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Harput, Mamuretü'l-Aziz, Osmanlı Tarihi, Harput Valileri

Abstract

Although many researches have been done on the history of Harpoot, no study has been done about the provincial governors (the Vali), who are the first degree administrators of the city. It has been drawing our attention for a long time that the names of the governors and the dates of their duties under the heading "governors serving" given in the Mamuretü'l-Aziz annual yearbooks (Salname) are wrong. This

* Prof. Dr., Fırat Üniversitesi, İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü
Öğretim Üyesi, Elazığ aksin23@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-9553-1573.

inaccuracy in the yearbooks was constantly repeated because the researchers (especially local historians) used this information. In this study, we carefully followed the documents in the Ottoman archives and determined the governors who served as much as we could in this regard, together with their appointment dates. In our study, we started with Reşit Mehmet Pasha, who was the governor of Diyarbakir at that time, due to the fact that Diyarbakir provincial governors, to which Harpoot was affiliated as a Sanjak before it was formed a separate province (eyalet), generally resided in Harput after 1834. Because during the periods of Mehmet Reşit Pasha and the subsequent governors of Diyarbakir, there will be important developments in the history of the city and the city will begin to move to the lower plain, that is, to the region where today's Elaziğ city is established.

Keywords: Harpoot, Mamuretü'l Aziz, Ottoman History, Governors of Harpoot

1-Harput'ta ikameti Tercih Eden Diyarbakır Valileri (1834-1845)

1517 yılında Osmanlı hakimiyetine giren Harput 19. yüzyıl ortalarına kadar Diyarbakır Eyaletine bağlı bir sancak olarak idari yapısını sürdürmüştür. 1775 tarihine kadar atanan sancak beyleri tarafından yönetilen Harput Sancağı bu tarihte Maden-i Hümayun Emanetinin kurulmasıyla birlikte bu göreve atanan Paşalar tarafından idare edilmiştir. Maden-i Hümayun Emimi unvanıyla atanan bu görevliler Harput'a yerleşmeyip Keban Kazasında oturmayı tercih etmiş ve Harput'a vekiller atamak sureti ile şehri idare etmeyi tercih etmişlerdir (SM, 1310). Mart 1834 tarihinde Mehmet Reşit Paşa'ya Sivas, Diyarbakır Valiliği ve Maden-i Hümayun Eminliğinin de birlikte tevcih edilmesi üzerine (Takvim-i Vekayi, Def'a, 293) Harput ve havalisinin de idari yapısı değişiklikler gösterecektir. Mehmet Reşit Paşa kendisine İğiki (Aksaray) köyünde Çötelizadelere ait bir konağı kiralarak Mezra'a (Ağavat Mezra'ası) adı verilen Harput'un eteklerindeki ovada ikamet etmeye başlayacaktır. Valinin bu tercihi ile birlikte Vilayet konağının bulunduğu bu ova Reşit Paşa'dan sonraki valilerin de tercihi olacaktır (Aksın, 1999: 52).

Bu bakımdan Harput valilerinin listesini verirken aslında Reşit Paşadan başlamak gereklidir kanaatindeyiz. Zira 19. Yüzyılın sonlarında yayınlanan Mamuretü'l-Aziz Salnamelerinde de Harput'ta görev yapan valilerin isimleri verilirken Reşit Paşa ile başlamaları bunu teyit etmektedir.

1834-36 Mehmet Reşit Paşa: (Eski Sadrazam) Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli devlet adamlarındandır. Sadrazamlık makamına kadar yükselmiştir. Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın üzerine düzenlenen sefere Serdar-ı Ekrem olarak tayin edilmiş fakat yenilerek esir düşmüştür. Esaretten kurtulduktan sonra da Mart 1834 tarihinde, Vali olarak Diyarbakır'a tayin

edilmiştir. Bölgeye atanırken kendisinden istenen öncelikli hizmet Doğu ve Güneydoğuda meydana gelen isyanları bastırmak olmuştur. Reşit Paşa bu isyanları kısa sürede bastırması ve bölgede asayişin temin etmiştir. 11 Kasım 1836 tarihinde Diyarbakır'da iken hastalanıp vefat etmiştir (Yılmazçelik, 1995: 178).

1836-39 Hafız Mehmet Paşa: 28 Kasım 1836 yılında Diyarbakır Valisi ve Maden-i Hümayun Emîni olarak atanmış ve 26 Aralık'ta Harput'a gelerek görevine başlamıştır. Hafız Paşa da Reşit Paşa gibi genellikle Harput'ta oturmayı tercih etmiştir. Hafız Paşa öncelikle Reşit Paşa'nın kiraladığı konağı satın almış ve onun döneminde inşasına başlanan kışla, hastane, cephanelik gibi binaların tamamlanmasını sağlamıştır. Bu dönemde 4. Ordu Merkezi olan Harput şehrini ziyaret edip askeri tesisleri gezen Alman Mareşal Moltke bu binalardan övgüyle bahseder. 1839 yılı Haziran 1839'da hastalanarak vefat etmiştir (Aksın, 1999: 54).

1839-40 Sadullah Paşa: 28 Temmuz 1839 tarihinde Diyarbakır Valisi ve Maden-i Hümayun Emîni olarak atanmıştır (Takvim-i Vekayi; Def'a, 182). Sadullah Paşa'nın atanmasında dikkat çeken husus Sivas ve Diyarbakır Müşirliğinin kaldırılarak iki ayrı müşirlik haline dönüştürülmesi olmuştur. Sadullah Paşa, hakkında yapılan şikâyetlerden dolayı 17 Haziran 1840 tarihinde görevinden alınmıştır (Aksın, 1999: 55).

1840-41 Zekeriya Ahmed Paşa: Sadullah Paşa'dan sonra, Diyarbakır Müşirliği ve Maden-i Hümayûn Emîni ünvanıyla bu göreve 2 Ağustos 1840 tarihinde Zekeriya Ahmet Paşa atanmış (BOA, İ.DH.: 18-860) ve Harput'a gelerek görevine başlamıştır. Zekeriya Ahmet Paşa Diyarbakır Müşirliğine bağlı kazalardan haksız vergiler aldığı gerekçesiyle görevinden 1 Kasım 1841 tarihinde alınmıştır (Yılmazçelik, 1995: 343).

1841-43 Vecihi Paşa: Zekeriya Paşa'dan sonra Diyarbakır Müşirliği ve Maden-i Hümayûn Emîniliği Vecihi Paşa'ya verilmiştir. Vecihi Paşa bu görevi Ağustos 1843 tarihine kadar sürdürmüştür (Aksın, 1999: 55).

1843-45 Palash İsmail Paşa: Bu vali döneminde Iğiki (Aksaray) köyünde önce kiralanıp sonra satın alınan konak genişletilmiş ve yanına bir camii yaptırılmıştır (Aksın, 1999: 56).

2-Harput Eyalet Valileri (1845-1878)

1845-46 Ömer Fevzi Paşa: Harput için önemli bir gelişmenin yaşandığı dönemde Mutasarrıf olarak 20 Eylül 1845 tarihinde Harput'a tayin edilmiştir. Sancaktan Eyalet'e geçiş döneminin Mutasarrıf ünvanıyla idarecisi olan Ömer Fevzi Paşa ile birlikte Harput, önce müstakil Mutasarrıflık haline kısa süre sonra da Eyalet merkezi haline dönüşecektir (Takvim-i Vekayi,

Def'a, 293). Böylelikle Harput'un Eyalet haline gelmesi gerçekleşmiş olacaktır. Ömer Fevzi Paşa 14 Mart 1846 tarihinde görevinden alınacaktır (Aksın, 1999: 59). Kendisinden sonra bu göreve atanacak olan Ali Paşa'nın atama hükmünde Harput Eyaletinin mali yapısının bozuk olduğu, Mutasarrıf Ömer Faiz Paşa'nın da görevi süresince gayreti ve başarısı pek görülmemiş olduğundan bahsedilerek görevinden alındığından bahsedilmektedir (BOA, A.MKT.: 37-81).

1846-46 Kütahyalı Hacı Ali Paşa: 15 Mart 1846 tarihinde Harput ve Maden-i Hümayun kazaları mutasarrıflığına eski Şam mutasarrıfı Ali Paşa tayin edilmiş ve görevine başlamıştır. Ancak 1 Nisan 1846 tarihinde Ali Paşa görevine başlamasından 15 gün sonra “*bu görevde başarısız olacağı kanaatine varılarak*”, bu atamadan vazgeçilmiştir (BOA, İ.DH.: 120-6090).

1846-46 Yakup Paşa: Yakup Paşa'nın atanmasında en dikkat çeken husus Harput Eyaleti tabirinin kullanılmasıdır. Daha önceki iki idarecinin atamalarında Harput Mutasarrıflığı denilirken artık Eyalet denmeye başlanacaktır. Yine bu atamada diğer önemli bir husus ise Maden-i Hümayun emniyeti görevinin Valinin uhdesinden alınarak ayrı bir idareci tayin edilmesidir. 1 Nisan 1846 tarihinde göreve atanan Yakup Paşa 8 Mayıs 1846 tarihinde Selanik'e tayin edilmiştir (Takvim-i Vekayi, Def'a, 301).

1846-46 Samakolu Hüsrev Paşa: Mayıs 1846 tarihinde Harput Valisi olarak görevine başlamıştır. Tanzimat sonrası getirilen yeni mali uygulamalara onun döneminde Harput ahalisi tarafından ciddi itirazlar olmuş küçük çaplı ayaklanma denilecek düzeyde olaylar çıkmıştır. Hüsrev Paşa 7 Eylül 1846 tarihinde vefat etmiştir¹.

1846-47 Kütahyalı Hacı Ali Paşa: 1846 yılı Mart ayında Vali olarak atanan ancak 15 gün Valilik yapmış olan Ali Paşa Eylül 1846 da tekrar Harput Eyaleti Valisi olarak atanmıştır. İlk atamasında yetersiz olduğu için 15 gün sonra görevden alınan Ali Paşa'nın tekrar Harput'a atanması hayli ilginç olmuştur. Ali Paşa 28 Kasım 1847 tarihine kadar görevini sürdürmüştür (BOA, A.MKT.: 51-96; Takvim-i Vekayi, Def'a, 306). Burada dikkat çeken husus yeni Eyalet haline getirilmiş olan Harput'a bir yıl içerisinde beş vali ataması yapılmış olmasıdır.

Ali Paşa döneminde Harput'ta *Çatal Mezraası** adı verilen bölgede bir alay piyade ve bir tabur piyade topçu ve bir bölük süvari askerinin ikamet-

¹ Bu konu hakkında bkz. Aksın, A. (1998). Harput Eyaletinde Tanzimat'ın Uygulanması ve Karşılaşılan Güçlükler, *Türk Tarih Kurumu Belleten Dergisi*, C. LXII, (235), Ankara.

* Bugün Çarşı ve Sarayatık Mahallelerinin bulunduğu bölge.

lerine yetecek bir kışla ve içerisine bir hamam ve mekteb-i idadiyenin de inşa edilmesi kararı alınmıştır. Yine bu civardaki Hüseyinik karyesindeki eski kışlanın da bir alay süvari ve bir bölük topçu askeri alacak şekilde genişletilip tamir edilerek kargir bir bina yapılması uygun görülmüştür (BOA, İ.MVL.: 98-2090; BOA,A.MKT.: 90-2). Binanın inşası ve diğer eski kışlanın tamir ve genişletilmesi için çalışmalar başlamıştır (Yılmazçelik, 1985: 213).

1847-49 Mustafa Sabri Paşa: Kasım 1847 de Harput Valisi olarak atanan Sabri Paşa da Harput'un Tanzimat esaslarına dahil edildiği ve sorunların yaşandığı bir dönemde görev yapacaktır. Bu bakımdan gerek vergi tahsili gerekse asker alma gibi uygulamalarda Harput'ta ciddi sıkıntılar yaşanacaktır. Mustafa Sabri Paşa hakkındaki yolsuzluk iddialarının araştırılıp doğru çıkması sonucunda Mart 1849 tarihinde görevinden azledilmiştir (Aksın, 1999: 64-65).

1849-50 Gürcü Yusuf Paşa: 10 Mart 1849 tarihinde Harput Valiliği görevine başlamıştır. 20 Ağustos 1850 tarihinde vefat etmiştir (BOA,A.MKT.NZD: 13-40).

1850- 51 Osman Nuri Paşa: 3 Eylül 1850 tarihli Harput valiliğine atama hükmünde aynı zamanda Maden-i Hümayun'un idaresi tekrar Harput Valisine verildiği görülmektedir. Nuri Paşa görevini Ekim 1851 tarihine kadar sürdürmüştür (BOA, MHM. 62/ Hüküm 959). Nuri Paşa'nın Valiliği döneminde Dersim Sancağı Diyarbakır Eyaletinden çıkarılarak Harput Eyaletine dahil edilmiştir (BOA, İ.MVL.: 215-7106).

1851-52 Ragıp Paşa: Ekim 1851 tarihinde görevine başlayan Ragıp Paşa (BOA, MHM. 258/ Hüküm 175) 1852 Aralık ayında Diyarbakır Valiliğine atanmıştır (BOA, C.DH.: 31-1549).

1852-54 Kızılhisari Ömer Paşa: Selanik Valiliğinden Harput'a atanmıştır (BOA, İ.DH.: 262-16302). Onun döneminde Hüseyinik'deki askeri binalar büyük bir onarımdan geçmiştir. Şubat 1854'e kadar görevini sürdürmüştür.

1854-54 Mehmet Ziya Paşa: 1854 yılı Şubat ayında Harput'a tayin edilmiş ancak görev süresi fazla uzun olmamış Aralık 1854'te görevden alınmıştır (BOA, MHM. 259/ Hüküm 11).

1854-55 Mehmet Reşit Paşa: Reşit Paşa da görevde fazla kalamamış Ocak ayı sonlarına doğru Erzurum Valisi ile becayişleri yapılmıştır (Aksın, 1999: 69).

1855-55 İsmail Paşa: Ocak ayı sonlarında Erzurum Valiliğinden tayin olmuş, 1855 yılının Ekim ayında görevden alınmıştır (BOA, MHM. 259/ Hüküm 423).

1855-56 Arif Paşa: Şam Valiliği ve Arabistan Ordu Müşirliği görevinden Ekim 1855 tarihinde Harput Valiliğine tayin olmuştur (BOA, MHM. 259/ Hüküm 423). Arif Paşa'nın Valiliği 1856 sonlarına kadar devam eder.

1856-58 Cemal Paşa: 1856 sonlarında atanmasına rağmen görevine 1857 yılının Nisan ayında başlamıştır. Onun döneminde vilayet konağı tamamen yanmış, yangının şehre yayılması güçlükle önlenmiştir. 1858 yılı Ekim ayında istifa etmiştir (Aksın, 1999: 71).

1858-59 Ali Rıza Paşa: 1858 yılı sonlarında atanan Ali Rıza Paşa, 1859 yılı ortalarında Diyarbakır valiliğine tayin olunmuştur (Aksın, 1999: 71).

1859-61 Veysi Paşa: 1859 yılı ortalarında tayin olunan Veysi Paşa Valilik görevini 1861 yılı başlarına kadar sürdürmüştür (Aksın, 1999: 71).

1861-63 Yusuf Paşa: Harput Valiliği görevini 1861 ortalarından 1863 yılı başlarına kadar sürdürmüştür (Aksın, 1999: 71).

1863-67 Ahmet İzzet Paşa: Harput Tarihinin belki de en önemli Valilerinden biridir. Nasıl ki Mehmet Reşit Paşa Diyarbakır Valisi olduktan sonra Harput'un aşağısındaki ovayı (Ağavat Mezra'ası) ikametgâh olarak seçmiş ve şehir yukarıdan aşağı doğru taşınmaya başlamış ise; Ahmet İzzet Paşa da şehrin ismini değiştirmek suretiyle şehrin tarihinde önemli bir gelişmeye imza atmıştır. Kendisi Osmanlı Devlet adamlarından Girit Valiliği de yapmış olan Erzincanlı Haşim Paşa'nın oğlu olup 1799 yılında Erzincan'da bazı kaynaklara göre ise 1813 yılında Girit'in Resmo Kasabasında doğmuştur². 1863 yılı başlarında Harput Valiliğine atanan Ahmet İzzet Paşa 19 Ağustos 1865 tarihinde Konya Valiliğine tayin olmuş ise de tayini durdurularak tekrar Harput Valiliği görevine atanmıştır. Yukarıda da bahsettiğimiz üzere Ahmet İzzet Paşa'nın valilik yaptığı dönem içerisinde Harput'ta büyük gelişmeler olmuştur. Bunlardan en önemlisi Harput şehrinde aşağı ovaya doğru yaşanan göçün en son noktasına gelmesidir. Bu dönemde Harput eski itibarını tamamen kaybetmiş ve şehir tüm resmi ve özel kurumlarıyla aşağı ovaya taşınmıştır. Harput ise bir kasaba niteliğine bürünmüş ve bu tarihten sonra harap olmaya yüz tutmuştur. Ahmet İzzet Paşa Harput Eyalet Meclisinde aldırıldığı bir kararla Ağavat Mezrası adı verilen ve ovada oluşan şehrin ismini Padişah Abdülaziz'in ismine izafeten *Mamuretü'l- Aziz* olarak değiştirilmesini uygun bulmuş ve bu teklif Meclis-i Vala'da da

² Ahmet İzzet Paşa'nın hayatı ve hizmetleri hakkında bkz. Özkan, E. (2015). *Harput Valisi Hacı Ahmet İzzet Paşa*, Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi Uluslararası Harput'a Değer Katan Şahsiyetler Sempozyumu Bildirileri, (14-16 Mayıs 2015), Elazığ; Aşçı K. (2019). *Hacı İzzet Paşa ve Erzincan'daki Eserleri*, Uluslararası Erzincan Tarihi Sempozyumu Bildirileri, (26-28 Eylül 2019) Erzincan.

görüülerek tasdik görmüş, bu hususta irade çıkmıştır. Ayrıca günümüzde Elazığ şehir merkezindeki İzzet Paşa Camii, Ahmet İzzet Paşa tarafından yaptırılmıştır. Oldukça hayırsever bir devlet adamı olan İzzet Paşa Mamuretü'l- Aziz Camiinin dışında birçok Osmanlı şehrinde benzeri eserler yaptırmıştır. Nitekim Erzincan'da iki camii, Erzurum ve Sivas'ta bir camii, Edirne'de saat kulesi gibi eserler buna örnektir. Van, Hakkâri, Cidde, Diyarbakır, Trablusgarp, Sivas (uzun süreli ve iki defa), Elazığ, Edirne (iki defa) ve Erzurum Vali Vekilliği yapmıştır (Aşçı, 2019).

1867- 68 Leskofçalı İsmail Paşa: Ahmet İzzet Paşa'dan sonra Kısa bir müddet Leskofçalı İsmail Paşa Vali olarak atanmış, ancak Mamuratü'l- Aziz Eyaleti 1867 vilayet nizamnamesinin uygulanmasıyla birlikte tekrar Diyarbakır Vilayetine bağlı bir sancak haline getirilmiştir (BOA, İ.DH.: 607-42293).

3-Diyarbakır Vilayetine Bağlı Harput Sancağı Mutasarrıfları (1867-1880)

1868-71 Maraşlı Hamid Paşa, 1307 tarihli Mamuretü'l-Aziz Salnamesinde 1868 yılında görev yaptığı yazmaktadır. Ancak Osmanlı Arşivinde atanması veya göreve başlama tarihi ile ilgili bir kayda şimdilik rastlanmamıştır (SM, 1307: 48).

1871-72 Hürşit Paşa, Yine 1307 tarihli Mamuretü'l-Aziz Salnamesinde 1871 yılında görev yaptığı yazmaktadır. Ancak Osmanlı Arşivinde atanması veya göreve başlama tarihi ile ilgili bir kayda şimdilik rastlanmamıştır (SM, 1307: 48).

1872-74 Mehmet Sait Paşa 12 Ağustos 1872 tarihinde tayin olunmuştur (BOA, İ.DH.: 655-45569).

1874-76 İskodralı Salih Paşa 16 Eylül 1874 tarihinde tayin olunmuştur (BOA, İ.DH. 689-48156).

1876-76 Hasan Bey, 18 Ocak 1876 tarihinde tayin olunmuştur (BOA, İ.DH.: 715-49973).

1876-78 Adanalı Abdunnafi Efendi, Hasan Paşa'nın Van Vilayetine tayini dolayısıyla 31 Aralık 1876 tarihinde Mamuretü'l-Aziz Mutasarrıflığına tayin olmuştur (BOA, İ.DH.: 737-60392).

1878-80 Hakkı Paşa Mutasarrıflığa atama tarihini tespit edemedik. Ama kendisinden sonra Vali olarak atanacak olan İbrahim Paşa'nın atama belgesinde adı Mamuretü'l-Aziz Valisi olarak geçmektedir (BOA, İ.DH.: 1295-101844). Hakkı Paşa'nın görev süresi dolduktan sonra yerine atanacak olan Suriye Mutasarrıfı İbrahim Paşa'nın atamasında geçen ifadelerden

Mamuretü'l-Aziz'in tekrar vilayet haline dönüştürüldüğü anlaşılmaktadır. Bu durum gösteriyor ki 1875 yılı Haziran ayında Diyarbakır Vilayetine bağlı bir sancak haline getirilen Mamuretü'l-Aziz yaklaşık dört yıl müstakil mutasarrıflık şeklinde idare edilmiş ve 1880 tarihinde vilayet haline dönüştürülmüştür (BOA, İ.DH.: 1295-101844; Aksın, 2019: 404).

4. Harput Vilayeti Valileri (1880-1923)*

1880-81 İbrahim Paşa 3 Mart 1880 tarihinde Suriye Vilayeti Merkez Mutasarrıflığından Mamuretü'l-Aziz'e Vali olarak atanmıştır (BOA, İ.DH.: 1295-101844).

1881-82 Abdullah Paşa atama tarihini tam olarak tespit edemedik. Ancak 1881 Nisan ve Aralık 1881 tarihli iki farklı belgede Mamuretü'l-Aziz Valisi olarak adı geçmektedir (BOA, İ.DH.: 827-66621; BOA, İ.DH.: 842-67672).

1882-82 Sururi Efendi Vali Abdullah Paşa'nın emekliye ayrılması dola-yısıyla Temyiz Mahkemesi Reisliğinden 3 Aralık 1882 tarihinde Mamuretü'l-Aziz Valiliğine tayin edilmiştir (BOA, İ.DH.: 868-69430). Ancak görev süresi uzun sürmemiş 23 gün sonra yerine Abdunnafi Efendi tayin olmuştur.

1882-84 Abdunnafi Efendi 25 Aralık 1882 tarihinde atanmıştır. Atandığına dair iradede dirayet, ehliyet ve umur-ı mülkiyeye vukufu özellikle vurgulanmıştır (BOA, İ.DH.: 871-69626).

1884-87 Hacı Hasan Hilmi Bey 3 Haziran 1887 tarihinde atanmıştır (BOA, İ. DH.: 919-72897). Kendisinden önceki valilerin görev süreleriyle kıyaslandığında 3 yıl gibi uzun bir süre görev yaptığı dikkat çekmektedir.

1887-87 Said Paşa 27 Haziran 1887 tarihinde atanmıştır (BOA, İ.DH.: 1039-81743).

1887-89 Hacı Hasan Bey 27 Haziran 1887 tarihinde atanmıştır ((BOA, İ.DH.: 1039-81750). Ancak egzama hastalığından dolayı sık sık Çermik kaplıcalarına gitmek zorunda kalmış ve kısa süre sonra görevden affını talep etmiştir (BOA, İ.DH.: 1076-84452; BOA, İ.DH.: 1146-89353).

1889-89 Şakir Paşa Hacı Hasan Bey'in hastalığından dolayı görevden affedilmesi dolayısıyla ile 13 Temmuz 1889 tarihinde tayin olunmuştur (BOA, İ.DH.: 1146-89355; Y.A.RES.: 76-46).

* 1301 tarihli Mamuretü'l- Aziz Salnamesinde Vilayete dönüştürülme tarihi 1878 olarak verilmiş ise de bu tarihin yanlış olduğu anlaşılmaktadır.

1889-91 Ali Bey 23 Temmuz 1889 tarihinde tayin olunmuştur (BOA, İ.DH.: 1146-89368; BOA, İ.DH.: 1146-89280).

1891-91 Nasuhi Bey 1891 yılı başlarında tayin olunmuştur (BOA, İ.DH.: 1215-95175).

1891-92 Rauf Paşa 3 Ekim 1891 tarihinde tayin olunmuştur (BOA, İ.DH.: 1244-97451).

1892-92 Abdulkadir Kemali Paşa 30 Haziran 1892 tarihinde tayin olunmuştur (BOA, İ.DH.: 1282-100916).

1892-94 Enis Paşa 4 Ağustos 1892 tarihinde Sinop Mutasarrıflığından tayin olunmuştur (BOA, İ.DH.: 1296-11). Enis Paşa döneminde şehirde yaşanan en önemli gelişme İzzet Paşa Camii'nin karşısındaki Vilayet konağının kısa süre içerisinde inşa edilmesidir.

1894-95 Bahri Paşa 17 Kasım 1894 tarihinde Denizli Mutasarrıflığından tayin olunmuştur (BOA, İ.DH.: 1317-60).

1895-95 Rauf Paşa ikinci kez (SM, 1307: 49) 11 Ocak 1895 tarihinde Suriye Valisi iken Mamuretü'l-Aziz'e Vali olarak tayin olunmuştur (BOA, İ.DH.: 1318-72).

1895-1903 Rauf Bey 1 Kasım 1895 tarihinde tayin olunmuştur (BOA, İ.DH.: 1328-41; A.}MKT.MHM: 657-10). Yaptığımız bu çalışmada en uzun süre görev yapan vali olmuştur. Rauf Bey yaklaşık sekiz yıl görev yapmıştır. Bazı valilerin bir aydan bile kısa sürelerde görev yapmalarına karşın Rauf Bey adeta bir rekor kırmıştır. İnanılması gerçekten zor olan bu kadar uzun süre görev yapabileceğine ilk etapta inanamadık. Ancak bu tarih aralığındaki arşiv belgelerini taradığımızda belgelerin altındaki mühürlerde veya Mamuretü'l-Aziz Valisi Rauf Bey ibarelerinden görev süresinin sekiz yıl olduğuna emin olabildik. Nitekim görevde olduğuna dair belgeleri hicri tarihleriyle verecek olursak: 13.5.1313³ 8.12.1314⁴ 21.2.1315⁵ 24.3.1316⁶ 17.9.1316⁷ 26.1.1317⁸ 21.9.1317⁹, 5.7.1318¹⁰, 3.8.1319¹¹, 15.1.1320¹² 11.6.1320¹³ 13.1.1321¹⁴.

³ BOA, İ.DH. 1328-41; A.MKT. MHM: 657-10.

⁴ BOA, Y.MTV, 156-159.

⁵ BOA, DH.TMIK.S.12-18.

⁶ BOA, DH.TMIK.S. 20-31.

⁷ BOA, DH.TMIK.S. 65-1316.

⁸ BOA, MF.MKT.451-42.

⁹ BOA, BEO. 1433-107423.

¹⁰BOA, DH.TMIK.S. 32-14.

¹¹ BOA, ŞD. 1483-2.

¹² BOA, DH.TMIK.M. 123-8.

1903-03 Fuat Bey 9 Temmuz 1903 tarihinde (eski Dahiliye Nezareti Müsteşarı) Mamuretü'l-Aziz Valiliğine tayin olunmuştur (BOA, İ.DH.: 1411-41, BOA, BEO, 2111-158302). Ancak görev süresi sadece bir ay sürmüştür.

1903-03 Hasan Bey 27 Temmuz 1903 tarihinde Şura-yı Devlet Mülkiye Dairesi üyesiiken Mamuretü'l-Aziz valiliğine tayin olunmuştur. Onun da valiliği kısa sürmüştür (BOA, İ.DH.: 1413-22).

1903-03 Fehmi Bey Ne zaman tayin olunduğunu tespit edemedik. Ancak 23 Eylül 1903 tarihli bir irade kaydında Diyarbakır Valisi Nuri Paşa ile Mamuretü'l-Aziz Valilerinin karşılıklı olarak değişimlerinden bahsedilmektedir (BOA, İ.DH.: 1448-1). Buradan anlaşıldığına göre Fehmi Bey'in görev süresi de yaklaşık bir ay ancak sürmüştür.

1903-03 Nuri Bey 23 Ekim 1906 tarihinde tayin olunmuştur (BOA, İ.DH.: 1448-1).

1906-08 Halid Bey 11 Kasım 1906 tarihinde tayin olmuştur (BOA, İ.DH.: 1449-43).

1908-08 Mahmut Arif Paşa 3 Eylül 1908 tarihinde Diyarbakır Valiliğinden Mamuretü'l-Aziz Valiliğine tayin olunmuştur (BOA, İ.DH.: 1469-90). Ancak yaklaşık bir ay sonra vefat etmiştir (BOA, İ.DH.: 1470-86).

1908-09 Nusret Paşa 7 Ekim 1908 tarihinde tayin olunmuştur (BOA, İ.DH. 1470-55). Hakkındaki şikâyetlerden dolayı (BOA, İ.DH.: 1470-57) dokuz ay sonra görevinden alınmıştır.

1909-11 Mehmet Ali Bey 2 Ağustos 1909 tarihinde Vali vekili olarak tayin olunmuştur BOA, İ.DH.: 1476-57). 2 Şubat 1910 tarihinde ise asaleten atanmıştır (BOA, İ.DH., 1479-50; BEO, 3697-277263). Mehmet Ali Bey ile ilgili dikkat çeken bir husus ise Mamuretü'l-Aziz Valiliğine atandıktan yaklaşık altı ay sonra Papa tarafından kendisine nişan verilmesidir (BOA, İ.TAL. 467-5; BOA, İ.TAL. 3794-284480; BOA, DH.MTV.: 56-1). Mehmet Ali Bey 1911 yılı sonlarına doğru Beyrut Valiliğine tayinini istemiş. Ancak 1 Kasım 1919 tarihinde Bitlis Valiliğine atanmıştır (BOA, İ.DH.: 1490-38).

1911-12 Nazım Bey 1 Kasım 1911 tarihinde vekaleten valiliğe tayin olunmuştur (BOA, İ.DH.: 1490-38; BOA, BEO.: 3957-296717). 9 Mart 1912 tarihinde ise asaleten valiliğe atanmıştır (BOA, İ.DH.: 1492-27).

¹³ BOA, Y.PRK.UM. 59/94.

¹⁴ BOA, DH.TMIK.S. 431-22.

1912-14 Cemal Bey 17 Eylül 1912 tarihinde İzmit Mutasarrıflığından Mamuretü'l-Aziz Valiliğine tayin olunmuştur (BOA, İ.DH.: 1492-27).

1914-14 Kazım Bey Atama tarihini tespit edemedik. Mamuretü'l-Aziz valisi olarak en erken tarihli belge olarak çektiği bir telgrafın tarihini 13 Nisan 1914 olarak tespit ettik (BOA, DH.ŞFR.: 423-118).

1914-17 Sabit Bey 25 Temmuz 1914 tarihinde Kazım Bey'in yerine atanmıştır (BOA, MV. 235-173).

1917-17 Mithat Bey 19 Şubat 1917 tarihinde Erzurum Valiliğinden Mamuretü'l-Aziz'e Vali olarak atanmıştır (BOA, İ.DUİT: 41-47).

1917-18 Refet Bey 1 Eylül 1917 tarihinde vekaleten Mamuretü'l-Aziz valiliğine vekaleten atanmıştır (BOA, MV.248-2; BOA, BEO: 4483-336163; BOA, ŞD. 3109-64). Kendisinin Mamuretü'l-Aziz Valisi iken Erzurum Valiliğine tayin edildiğini ve bu görevden affını istediğini görmekteyiz (BOA, DH.ŞFR.: 668-23). Bu da gösteriyor ki Refet Bey Mamuretü'l-Aziz Valiliği görevine devam etmek istemektedir.

1918-19 Ali Seydi Bey 7 Temmuz 1918 tarihinde Çatalca Mutasarrıflığından Mamuretü'l-Aziz valiliğine atanmıştır (BOA, MV.: 249-125; BOA, DUİT, 41-66; BOA, BEO: 4523-339158).

1919-19-Ali Galib Bey 6 Mayıs 1919 tarihinde Vali olarak atanmıştır (BOA, BEO: 4572-342864). 20 Ekim 1919 tarihinde Sivas Valiliğine tayin olunmuştur (BOA, BEO: 4596-344685).

1919-20 Mümtaz Bey 12 Ekim 1919 tarihinde Vali vekili olarak atanmıştır (BOA, İ.DUİT. 42-4; BOA, BEO. 3937-296717). Mümtaz Bey'in Aralık 1919 tarihinde asaleten atanma talebi (BOA, DH. ŞFR.: 655-11) uygun bulunmamış ve yerine asaleten başka bir vali ataması yapılması uygun görülmüştür (BOA, DH. ŞFR.: 659-53).

1920-20 Mazhar Müfit Bey 9 Mayıs 1920 tarihinde Vali olarak atanmıştır (CA; 1-1-3/71-2).

1920-21 Abdülkadir Bey Musul Vali ve Kumandanlığından 16 Ağustos 1920 Tarihinde Vali olarak atanmıştır (CA; 1-10-2/71-9).

1921-23 Süleyman Bey 19 Kasım 1921 tarihinde vali olarak atanmıştır (CA; 4-37-6/71-50).

1923-25 Hilmi Bey 30 Nisan 1923 tarihinde Diyarbakır valisiyken Elaziz Valisi olarak atanmıştır (CA; 7-17-17).

Sonuç

Bu çalışmamızda 1834 ile 1925 yılları arasında görev yapan 70 Vali tespit ettik. 1834 yılından itibaren Diyarbakır Valilerinin genellikle Harput'ta ikamet ettikleri bilinmektedir. Bu sebeple bu tarihten Harput'un Eyalet merkezi haline gelmesi tarihi olan 1845 yılına kadar geçen sürede görev yapan 6 Diyarbakır Valisini de bu listeye dahil ettik. Nitekim Mamüratü'l-Aziz Salnamelerinde de vali listeleri verilirken hep Mehmet Reşit Paşa ile başlamaktadır. 1845 yılından sonra görev yapan Harput valilerinin sayısı 64 olmaktadır. Burada şunu da belirtmek lazımdır ki kısa bir dönem de olsa şehir Diyarbakır'a bağlı bir sancak haline dönüştürülmüş ve mutasarrıflar vasıtasıyla idare edilmiştir. Biz bu çalışmada Mutasarrıfları en yetkili mülki olmalarından dolayı valiler içerisine dahil ettik. Valilerin görev sürelerini incelediğimizde 15 gün görev yapan valiler olduğu gibi 9 yıla yaklaşan sürede görev yapan Vali de olmuştur.

Kaynaklar

1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi

- A.} MKT. Dosya No: 37, Gömlek No: 81
- A.} MKT. Dosya No: 90, Gömlek No: 2
- A.} MKT. Dosya No:51, Gömlek No: 96
- A.} MKT. MHM. Dosya No: 657, Gömlek No: 10
- A.} MKT. MHM., Dosya No: 657, Gömlek No: 10
- A.} MKT. NZD., Dosya No: 13, Gömlek No: 40
- BEO., Dosya No: 1433, Gömlek No: 107423
- BEO., Dosya No: 2111, Gömlek No: 158302
- BEO., Dosya No: 3697, Gömlek No: 277263
- BEO., Dosya No: 3937, Gömlek No: 296717
- BEO., Dosya No: 3957, Gömlek No: 296717
- BEO., Dosya No: 4483, Gömlek No: 336163
- BEO., Dosya No: 4523, Gömlek No: 339158
- BEO., Dosya No: 4572, Gömlek No: 342864
- BEO., Dosya No: 4596, Gömlek No: 344685
- C..DH., Dosya No: 31, Gömlek No: 1549

- DH. MTV., Dosya No: 56, Gömlek No: 1
DH. ŞFR., Dosya No: 423, Gömlek No: 118
DH. ŞFR., Dosya No: 655, Gömlek No: 11
DH. ŞFR., Dosya No: 659, Gömlek No: 53
DH. ŞFR., Dosya No: 668, Gömlek No: 23
DH. TMIK. S., Dosya No: 431, Gömlek No: 22
DH. TMIK.M., Dosya No: 123, Gömlek No: 8
DH. TMIK.S., Dosya No: 20, Gömlek No: 31
DH. TMIK.S., Dosya No: 32, Gömlek No:14
DH.TMIK.S.. Dosya No: 12, Gömlek No: 18
DH.TMIK.S., Dosya No: 65, Gömlek No: 1316
İ. DUİT., Dosya No: 41, Gömlek No: 47
İ. DUİT., Dosya No: 42, Gömlek No: 4
İ..DH., Dosya No: 1039, Gömlek No: 81743
İ..DH., Dosya No: 1076, Gömlek No: 84452
İ..DH., Dosya No: 1146, Gömlek No: 89280
İ..DH., Dosya No: 1146, Gömlek No: 89353
İ..DH., Dosya No: 1146, Gömlek No: 89355
İ..DH., Dosya No: 1146, Gömlek No: 89368
İ..DH., Dosya No: 120, Gömlek No: 6090
İ..DH., Dosya No: 1244, Gömlek No: 97451
İ..DH., Dosya No: 1282, Gömlek No: 100916
İ..DH., Dosya No: 1295, Gömlek No: 101844
İ..DH., Dosya No: 1295, Gömlek No: 101844
İ..DH., Dosya No: 1317, Gömlek No: 60
İ..DH., Dosya No: 1318, Gömlek No: 72
İ..DH., Dosya No: 1328, Gömlek No: 41
İ..DH., Dosya No: 1328, Gömlek No: 41
İ..DH., Dosya No: 1411, Gömlek No: 41
İ..DH., Dosya No: 1413, Gömlek No: 22

İ..DH.., Dosya No: 1448, Gömlek No: 1
İ..DH.., Dosya No: 1449, Gömlek No: 43
İ..DH.., Dosya No: 1469, Gömlek No: 90
İ..DH.., Dosya No: 1470, Gömlek No: 55
İ..DH.., Dosya No: 1470, Gömlek No: 86
İ..DH.., Dosya No: 1476, Gömlek No: 57
İ..DH.., Dosya No: 1479, Gömlek No: 50
İ..DH.., Dosya No: 1490, Gömlek No: 38
İ..DH.., Dosya No: 1492, Gömlek No: 27
İ..DH.., Dosya No: 1495, Gömlek No: 27
İ..DH.., Dosya No: 18, Gömlek No: 860
İ..DH.., Dosya No: 262, Gömlek No: 16302
İ..DH.., Dosya No: 607, Gömlek No: 42293
İ..DH.., Dosya No: 655, Gömlek No: 45569
İ..DH.., Dosya No: 689, Gömlek No: 48156
İ..DH.., Dosya No: 715, Gömlek No: 49973
İ..DH.., Dosya No: 737, Gömlek No: 60392
İ..DH.., Dosya No: 827, Gömlek No: 66621
İ..DH.., Dosya No: 842, Gömlek No: 67672
İ..DH.., Dosya No: 868, Gömlek No: 69430
İ..DH.., Dosya No: 871, Gömlek No: 69626
İ..DH.., Dosya No: 919, Gömlek No: 72897
İ..DH.., Dosya No:1215, Gömlek No: 95175
İ..DH.., Dosya No: 1039, Gömlek No: 81750
İ..DH.., Dosya No: 1296, Gömlek No: 11
İ..MVL.., Dosya No: 215, Gömlek No: 7106
İ..MVL.., Dosya No: 98, Gömlek No: 2090
İ..TAL.., Dosya No: 3794, Gömlek No: 284480
İ..TAL.., Dosya No: 467, Gömlek No: 5

İ.DUİT. Dosya No: 41, Gömlek No: 66
MF.MKT, Dosya No: 451, Gömlek No: 42
MHM. 257, Hüküm 959
MHM. 258, Hüküm 175
MHM. 259, Hüküm 11
MHM. 259, Hüküm 423
MV. Dosya No: 235, Gömlek No: 173
MV. Dosya No: 248, Gömlek No: 2
MV.Dosya No: 249, Gömlek No: 125
ŞD. Dosya No: 1483, Gömlek No: 2
ŞD. Dosya No: 3109, Gömlek No: 64
Y.A.RES. Dosya No: 76, Gömlek No: 46
Y.MTV. Dosya No: 156, Gömlek No:159
Y.PRK.UM. Dosya No, 59, Gömlek No: 94

2. Cumhuriyet Tarihi Arşivi Kaynakları

CA, 4-37-6/71-50
CA, 1-10-2/71-9
CA, 1-1-3/71-2
CA, 7-17-17

3. Tetkik Eserler

1307 Tarihli Mamuretü'l- Aziz Salnamesi
1310 Tarihli Mamuretü'l-Aziz Salnamesi

Aksın, A. (1998). Harput Eyaletinde Tanzimat'ın Uygulanması ve Karşılaşılan Güçlükler, *Türk Tarih Kurumu Belleten Dergisi*, C. LXII (235), Ankara.

Aksın, A. (1999). *19. Yüzyıl'da Harput*, Elazığ: Ceren Ofset ve Matbaacılık.

Aksın, A. (2019). Osmanlı Döneminde Harput'un (Mamuretü'l-Aziz) İdari Yapısı, *Ergün Öz Akçora Armağanı*, C. 1, İstanbul.

Aşçı, K. (2019). Hacı İzzet Paşa ve Erzincan'daki Eserleri, *Uluslararası Erzincan Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, (26-28 Eylül 2019) Erzincan.

Özkan, E. (2015). Harput Valisi Hacı Ahmet İzzet Paşa, *Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi Uluslararası Harput'a Değer Katan Şahsiyetler Sempozyumu Bildirileri*, (14-16 Mayıs 2015), Elazığ.

Takvim-i Vekayi, Def'a 293

Takvim-i Vekayi, Def'a 301

Takvim-i Vekayi, Def'a, 306

Yılmazçelik, İ. (1985). *392 Numaralı Harput Şer'iyeye Sicili*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Yılmazçelik, İ. (1995). *19. Yüzyıl'da Diyarbakır*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.